

מדריך למורה מפלגות בישראל

ההיערכות מחדש של המערכת המפלגתית בישראל בעשור האחרון

[מיועד לתלמידים של אשכול ב' בלבד]

הרציונאל

החלק הרלוונטי בחומר הלימוד: המפלגות- המערכת המפלגתית
הנתונים המופיעים בחומרי הלמידה אינם מעודכנים ומקשים על יישום הנלמד במציאות הפוליטית של היום.

מטרת החומר הוא לעדכן לגבי יחסי הכוחות במערכת המפלגתית בישראל בעשור האחרון ובעיקר להציג את ההיערכות מחדש של המערכת המפלגתית תוך ציון שמות המפלגות הקיימות והפעילות במציאות הישראלית.
הנחת היסוד היא שהתלמיד הכיר את ההגדרה של המפלגה, תכונותיה ותורמתה לדמוקרטיה .
התלמיד למד גם כן את ההשפעה של השסעים לקיומן של מפלגות רבות .

הפריט שלהלן מכיל ניתוח המערכת המפלגתית בישראל של תחילת המאה ה-21 והוא **מעדכן** את הכתוב בספרי הלימוד "להיות אזרחים בישראל" ו"אזרחות לבגרות".

פריט מידע מרכזי: מפת המפלגות בישראל – תמונה עדכנית (מתוך: "פרלמנט", גליון 63, המכון הישראלי לדמוקרטיה כתובת האתר: <http://www.idi.org.il>) [אשכול ב' בלבד]
מערכת המפלגות הישראלית, 2000-2009 מאת עופר קניג

תוכן העניינים

- א. מטרת הוראה
- ב. עיקרי התוכן להוראה
- ג. רשימה ביבליוגרפית
- ד. קישורים לנושאים רלוונטיים בתוכנית הלימודים
- ה. הצעות דידקטיות להוראה
- ו. העשרה - קישור להרצאות / סרטונים / נתונים

א. מטרת הוראה

עדכון למטרות שבמדריך למורה ת"ל ע' 73

- ✓ התלמידים יזהו במפלגות השונות ביטויים לשסעים השונים.
- ✓ התלמידים יכיר את התמורות שהתרחשו בעשור האחרון במערכת המפלגתית הישראלית ובגורמים להן.
- ✓ התלמידים יחשפו לכמה מפלגות שונות הפועלות במציאות הפוליטית הישראלית ולתפיסת עולמן הפוליטית.

מושגים מהותיים: מערכת מפלגתית, שסעים, היערכות מחדש של המערכת המפלגתית, מפת המפלגות.

ב. עיקרי תוכן להוראה:

• ההיערכות מחדש של המערכת המפלגתית בישראל בעשור האחרון

ההיערכות מחדש של המערכת המפלגתית: (השינוי ביחס הכוחות בין המפלגות במערכת המפלגתית). המערכת המפלגתית בשנים האחרונות עברה היערכות מחדש בהיקף נרחב, דבר שגרם לשינויים מהותיים. הכוונה בהיערכות מחדש, הוא התרחשות שינויים ביחסי הכוחות בין המפלגות השונות במערכת המפלגתית, נוצר מפלגות חדשות ונעלמו אחרים, והשתנה מעמדם של מפלגות קיימות. ההיערכות מחדש גרמה גם כן, לשינויים רבים במפת המפלגות ובמאפייני הקואליציות במדינה.

הגורמים להיערכות מחדש:

- הבחירה הישירה לראש הממשלה: הנטייה של המצביעים להפריד בין בחירת ראש ממשלה רצוי לבין בחירת מפלגה רצויה- המצביעים העדיפו לבחור את המפלגה המייצגת אותם ברמה סקטוריאלית, כתוצאה מכך עלה כוחן של המפלגות הסקטוריאליות ונחלש כוחן של המפלגות הגדולות, מפלגות השלטון .

- השינוי האידיאולוגי - תמורות מדיניות- פוליטיות : כישלון שיחות השלום בשנת 2000 והאירועים לאחריו השפיעו על התפיסה של המפלגות משמאל ומימין לגבי היישומיות של האידיאולוגיות שלהן, דבר שקירב את השמאל הציוני (מרץ –עבודה) והימין (ליכוד) למרכז , לכיוון של פתרונות חד צדדיים.

התפתחויות במערכת המפלגתית לאחר ותוך כדי ההיערכות מחדש: **שינוי לצד המשכיות:**

- המפץ הגדול והמפה המפלגתית בעקבותיו : שתי המפלגות הגדולות התפצלו, ונוצרה עוד מפלגה גדולה אחת (קדימה) , שהיא מפלגת מרכז אשר קיבצה בתוכה חברי כנסת מימין ושמאל שדעותיהם התרחקו מדעות מפלגת האם, כאשר חברי מפלגת העבודה זזו ימינה וחברי מפלגת הליכוד זזו שמאלה ונפגשו במרכז הפוליטי. מפלגה חדשה זו הצליחה לשמור על יציבות אלקטוראלית בשתי מערכות בחירות (2006, 2009).

- היחלשות המפלגות הגדולות לטובת המפלגות הסקטוריאליות (המפלגות הגדולות לא הצליחו לעבור את חצי המנדטים של הכנסת ואפילו שלוש הגדולות (ליכוד, עבודה וקדימה) לא הצליחו להשיג מספר מנדטים הדומה לזה שהיה לשתי המפלגות הגדולות בשנות השמונים כאשר אחזו בשני שלישי ממספר המנדטים).

- הצטמקות מפלגות השמאל הציוני: (ירדה דרסטית של מפלגות השמאל הציוני-מרצ והעבודה- מכמעט מחצית ממספר המנדטים של הכנסת לששה עשר בלבד.

- ההיחלשות בביטוי הפוליטי של שני מגזרים : הציונות הדתית ועולי ברית המועצות לשעבר. כוחה של המפד"ל נחלש מאוד, על אף הניסיון להתגבר על כך באמצעות ההתחברות לאיחוד הלאומי ולאחר מכן הקמת "הבית היהודי".

שתי המפלגות שייצגו את העולים מברית המועצות עברו תהליך דומה של היחלשות בייצוג הבלעדי לסקטור זה. תחילה התמזגה מפלגת ישראל בעליה עם הליכוד ואילו ישראל ביתנו שהתחזקה בבחירות האחרונות התרחקה מייצוג הסקטוריאל ו הפכה להיות מגוונת יותר מבחינת מצביעים וחברי מפלגה

- יציבות רבה בסקטור הערבי והחרדי (הערבים והחרדים שמחו על כוחם היחסי, החרדים (ש"ס, יהדות התורה) נעו בין 16-18 מאז 1996 ואילו הערבים (חד"ש, בל"ד, רע"מ) בין 8-11.

- מפלגות מרכז באות והולכות. למרות היציבות של מפלגת קדימה כמפלגת מרכז, עוד כמה מפלגות צצות בעשור האחרון ונעלמו די מהר למרות הצלחתן הרבה בבחירות, (למשל מפלגת שינוי שביטאה את השסע הדתי והגמלאים) .

העשרה

קואליציות מגוונות וממשלות רעועות¹

אחד מהשינויים המרכזיים שהתרחשו בשנים האחרונות במערכת המפלגתית הוא בגיוון של הקואליציות ובחצייתן את הקו האידיאולוגי המסורתי. קשה להצביע על אופי אידיאולוגי אחיד של ממשלה מסוימת ברוב הקדנציות האחרונות. כך למשל קשה להסביר במונחים אידיאולוגיים את העובדה שמלבד שנתיים (בין בחירות 2003 לראשית 2005) הייתה מפלגת העבודה חברה קבועה בממשלות שרון, אולמרט ונתניהו. לאמיתו של דבר, מבט על חמשת הרכבי הממשלה העיקריים של העשור חושף כי כבר לא פשוט לכנות ממשלה כלשהי כ"ממשלת ימין", "ממשלת שמאל" או אפילו "ממשלת מרכז ימין". מלבד ההרכב הראשון של ממשלת אולמרט, בכל שאר המקרים היה נתק ברצף האידיאולוגי (אם בכלל ניתן למקם את המפלגות השונות על ציר אחד): בממשלת שרון הראשונה מפלגת שינוי נותרה באופוזיציה (בגלל נוכחותם של החרדים). בממשלת שרון השנייה השתתפה מפלגת שינוי, אבל מפלגות העבודה ו"ש"ס נותרו באופוזיציה. באמצע כהונת הממשלה ההרכב התחלף, כש"שינוי" פרשה ו"העבודה" החליפה אותה כשותפה הבכירה. מפלגת יהדות התורה נכנסה אף היא, ואילו שאר המפלגות הדתיות נותרו בחוץ. בהרכב השני של ממשלת אולמרט חברה לקואליציה "ישראל ביתנו" הנצית, ואילו הליכוד המתון ממנה נותר בחוץ. בממשלה הנוכחית בחרה מפלגת קדימה להישאר בחוץ, אף שלכאורה עמדותיה המדיניות ממורכזות יותר בהשוואה למפלגת העבודה, שהצטרפה לממשלה. אנו רואים גם כי בין מפלגת ש"ס לבין "יהדות התורה", אין תיאום מלא, ואחת יכולה להישאר בחוץ בזמן שרעותה מכהנת בממשלה.²

ג. רשימה ביבליוגרפית:

נקודות התוכן המרכזיות מבוססות על המאמר של עופר קינג מהמכון הישראלי לדמוקרטיה. עופר קינג, מערכת המפלגות הישראליות, 2000-2009. מתוך האתר של המכון הישראלי לדמוקרטיה. <http://www.idi.org.il>

ד. קישורים לנושאים רלוונטיים נוספים בתוכנית הלימודים

מפלגות בישראל, בחירות, שיטות בחירות, בחירות יחסיות, פלורליזם, חופש התאגדות, ממשלה, קואליציה, אופוזיציה, יציבות שלטונית, שסעים.

¹ ראו נספח א' - טבלת ההרכבים הקואליציוניים מתוך המאמר: [מפת המפלגות בישראל](#) [פריט המידע המרכזי]
² כדי להביא לדיון אקטואלי ופורה חשוב לחשוף את התלמידים למפת המפלגות העכשווית. קטע העשרה זה יכול להוות בסיס לדיון שכזה.

ה. הצעות דידקטיות להוראה

- מטרת החומר הוא לעדכן את החומר הקיים לגבי יחסי הכוחות במערכת המפלגתית בישראל בעשור האחרון ובעיקר להציג את ההיערכות מחדש של המערכת המפלגתית תוך ציון שמות המפלגות הקיימות והפעילות המציאות הישראלית.

- הנחת היסוד היא שהתלמיד הכיר את ההגדרה של המפלגה, תכונותיה ותחומתה לדמוקרטיה . התלמיד למד גם כן את התחומה של השסעים לייצור מפלגות רבות .

- כדי להשיג את המטרה בנתונים המוזכרים לעיל, צריך לדרבן את התלמיד לחשוב על הנושא של המפלגות דרך החומר החדש ולא דווקא ללמוד דברים חדשים.

השיטה שנבחרה על ידי לשם כך היא כלי רח"ש לייצור שאלות.

מרכיבי הכלי: רח"ש- ראשי תיבות של רואה, שואל, חושב

a. רואה- מה אני רואה במציאות\ בטקסט\ בהתנסות\ הטריגר (איסוף מידע שקיים- איך שהוא קיים- איך שאני תופס שהוא קיים)

b. חושב: איך אני מפרש את הדברים\ הנתונים\ הטריגר שראיתי, מה ההסבר שלי לדברים, מה התובנות שלי מהם (תהליך של עיבוד המידע שנאסף).

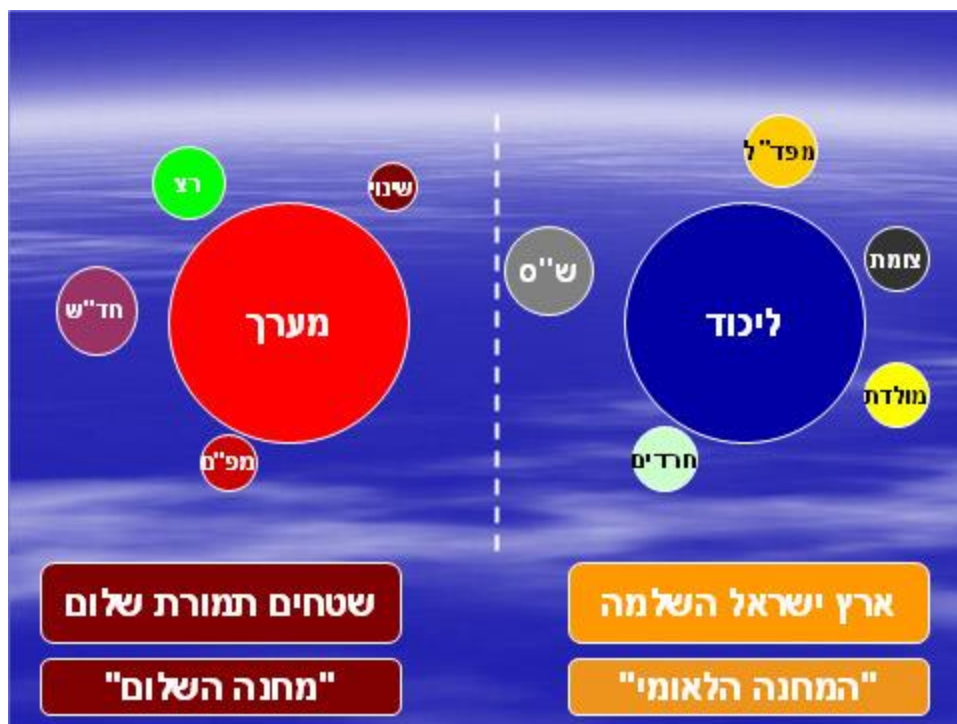
c. שואל: מה הן התהיות שמנצח אצלי עקב ההתמודדות הקוגניטיבית שלי עם הטריגר, איזה שאלות עולות בראש שלי ...

הצעת תרגול בעמוד הבא

צעדים:

1. להציג בפני התלמידים את שני התרשימים הללו:

תרשים 1 – המערכת הפוליטית בישראל בשנות ה-80 וה-90

תרשים 2 – המערכת הפוליטית בישראל כיום

המורה יסביר כיצד בנויים שני התרשימים – מערכת מפלגתית על ציר יונים-ניצים ("שמאל"-ימין).

התלמידים נדרשים למלא את הטבלה הזו לפי רח"ש:

מה אתה רואה – תאר את המציאות הפוליטית בישראל לפי שתי התמונות	מה אתה חושב על המציאות הזאת: תנסה להסביר את השינויים במערכת המפלגתית. ניתן לשאול שאלות ממוקדות לפי רשימת הפרמטרים למטה- למשל, למה המפלגות הגדולות הצטמצמו?	מה השאלות שעולות בראש שלך – מה מסקן אותך לדעת, איך אתה מציע לחקור את המציאות הזאת

ניתן להוסיף עוד עמודה שהיא תהיה הראשונה ובה המורה כותב את הפרמטרים שצריך להסתכל עליהן כדי לעזור לו בחשיבה למשל, הגודל של המפלגות, ימין שמאל, מפלגות חדשות, התאספות המפלגות וכו'. שימוש בדרך הזאת תלוי ביכולת של התלמידים.

2. המורה יכתוב את הטבלה על הלוח, או יציע שיתוף טבלאות בין קבוצות תלמידים, כאשר כל קבוצת תלמידים מוסיפה את הדברים החסרים בטבלה שראו קודם.

3. ניתן להמשיך את השיעור על ידי מתן מענה לשאלות התלמידים שבד"כ יהיו לרוב מקיפות ולהוסיף את החסר, או ללכת לפי כל פרמטר ולהסבירו בנפרד תוך מתן דוגמאות משתי המפות.

4. ניתן לבצע את הסדנה עם התלמידים ולהסביר את הכל בשני שיעורים, כמובן ניתן להרחיב או לצמצם לפי מידת הרצון להעמיק ולפתח תובנות גבוהות על הנושא המפלגות.

תרגול: כדי לצמצם בזמן הסדנה, עדיף לתת לתלמיד את התרגיל במלואו לבית לאחר הסברתו, ובכיתה רק לדון קבוצתית בו.

1. העשרה - קישור להרצאות / סרטונים / נתונים

ראו באתר – אזרחות - [/http://citizenship.cet.ac.il](http://citizenship.cet.ac.il)

נספח א'³

הרכבים קואליציוניים על רצף אידיאולוגי, 2001-2009*

ממשלת שרון I	איחול"ל/ישראל ביתנו	מפד"ל	ליכוד	יהדות התורה	ש"ס	מפלגת מרכז	שינוי	עבודה
2003-2001								
ממשלת שרון II	איחול"ל/ישראל ביתנו	מפד"ל	ליכוד	יהדות התורה	ש"ס		שינוי	עבודה
[הרכב ראשון]								
2004-2003								
ממשלת שרון II	איחול"ל/ישראל ביתנו	מפד"ל	ליכוד	יהדות התורה	ש"ס		שינוי	עבודה
[הרכב שני]								
2005-2004								
ממשלת אולמרט	איחול"ל/מפד"ל	ישראל ביתנו	ליכוד	יהדות התורה	ש"ס	קדימה	גיל	עבודה
[הרכב ראשון]								
2007-2006								
ממשלת אולמרט	איחול"ל/מפד"ל	ישראל ביתנו	ליכוד	יהדות התורה	ש"ס	קדימה	גיל	עבודה
[הרכב שני]								
2008-2007								
ממשלת נתניהו	איחול"ל	הבית היהודי	ישראל ביתנו	ליכוד	יהדות התורה	ש"ס	קדימה	עבודה
2009-								

³ טבלת ההרכבים הקואליציוניים מתוך המאמר: [מפת המפלגות בישראל](#) [פריט המידע המרכזי]